

VJERSKA INDIFERENTNOST - NOVI IZAZOV ZA CRKVU

VALENTINA MANDARIĆ
Pantovčak 72a, 41000 Zagreb

Stručni članak
Primljeno 10/94.
UDK 211.5
316:2]:211.5

Sažetak

U pastoralnoj praksi sve češće se susreću osobe koje ne pokazuju dovoljan ili pak nikakav interes za vjeru i vjerske sadržaje. Riječ je o vjerski indiferentnim osobama. U članku je opisan fenomen vjerske indiferentnosti sa sociološkog aspekta. Vjerska indiferentnost manifestira se na različite načine: od neprihvatanja vjerskih dogmi do zanemarivanja sakramentalnog života. Analizirani su uzroci koji su uzrokovali pojavu vjerske indiferentnosti. Autorica ih vidi unutar modernog društva i socio-kulturnih promjena koje ga karakteriziraju, ali i unutar same Crkve. U završnom dijelu članka je nekoliko pastoralno-katehetski odgovora koji bi mogli biti putokaz u sučeljenju s fenomenom vjerske indiferentnosti koja predstavlja novi izazov za Crkvu na koji ona treba što hitnije odgovoriti.

UVOD

Prelistavajući domaću literaturu koja govori o fenomenu vjerske indiferentnosti, došao mi je pod ruku članak N. Stankovića "Je li, i kako je, moguća čovjekova ravnodušnost prema Bogu".¹ Čini mi se stoga opravdanim zaustaviti se na ovom naslovu koji stavlja u pitanje smisao govora ili pisanja o fenomenu vjerske indiferentnosti. Pitanjem je li moguće govoriti o apsolutnoj indiferentnosti čovjeka prema Bogu i religiji, bavila se i transcendentalna teologija. Mi nećemo ulaziti u dublju analizu transcendentne teologije niti sintezu Rahnerove misli o tome. Iznijet ćemo neke njegove teze o čovjekovoj religioznosti ili nereligioznosti. K. Rahner brani tezu da je radikalna i apsolutna vjerska indiferentnost nemoguća.²

Na istoj liniji je i R. Gibellini, koji - pozivajući se na filozofa M. Schelera i nje-

govo djelo "Vom Ewigen im Menschen" - drži da se ne može birati između vjerovati ili ne vjerovati. Svaki čovjek je prirodno otvoren prema Apsolutnome, čije mjesto može zauzeti opće Dobro ili neko drugo dobro, koje s vremenom biva apsolutizirano i

1 N. Stanković, *Je li, i kako je, moguća čovjekova ravnodušnost prema Bogu*, u: "Obnovljeni život", 41(1986)3-4, str. 206-212.

2 K. RAHNER, u: J. B. METZ, *Il problema teologico dell'incredulità*, u: G. GIRARDI (ured.), *L'ateismo contemporaneo*, Torino, Editrice Internazionale, 1969, str. 76. "Svaki je čovjek prirodno orijentiran prema Bogu, kao apsolutnoj Tajni. Svaki čovjek u svom životu doživi iskustva koja nisu uvjetovana, a koja su izazov apsolutnog. Takva iskustva se oblikuju i doživljavaju na različite načine. Pojedini čovjek nema sposobnost biti religiozan ili biti nereligiozan. On može samo u sebi prihvatiti transcendentno iskustvo ili pak može odbiti početno religiozno iskustvo i ušutkati ga; tako on može biti samo vjernik ili nevjernik, ali ne neutralan."

pretvoreno u idol.³ Kako vidimo, nezainteresiranost za vjeru, kao izraz mentaliteta nove kulture, ne samo da vjeru stavlja na marginu događanja u čovjekovu životu, nego uzrokuje pojavu novih surogata koji stupaju na mjesto vjere. Kako zapaža W. Keilbach: "Postoji jedan prirodni zakon: svaki duh vjeruje ili u Boga ili u idola. Bijeg u vjersku indiferentnost je dakle nemoguć."⁴ Uzimajući u obzir ovakve tvrdnje, spontano nam se nameće pitanje: ako je čovjek po svojoj naravi religiozan, u kojem smislu se može govoriti o vjerskoj indiferentnosti? U traženju odgovora na ovo pitanje može nam pomoći razmišljanje L. Mezzardija koji piše: "Ako je ljudsko biće po svojoj naravi religiozno u punom smislu riječi, diskusija o zainteresiranosti ili nezainteresiranosti za vjeru može imati mjesto samo u kontekstu točno određene religije."⁵

Kako vidimo, za neke autore je diskutabilno je li moguće teorijski raspravljati o fenomenu vjerske indiferentnosti. Bez obzira na to, u našoj pastoralnoj praksi uobičajeno je govoriti o određenoj grupi ljudi koji ne pokazuju nikakav interes za vjerske sadržaje. Najčešće ih se karakterizira kao vjerski indiferentne osobe. Riječ može biti o onima koji su "parcijalno indiferentni", tj. onima koji svoju indiferentnost pokazuju samo u nekim dimenzijama vjerničke pripadnosti (npr. ne pohađaju nedjeljnu misu), ili pak onima koji su "apsolutno indiferentni" jer ne pokazuju nikakvo zanimanje za vjeru. Zato ćemo u ovom članku pokušati naznačiti što bi to bila vjerska indiferentnost kao novi fenomen koji se javlja u našoj pastoralnoj praksi. U prvom dijelu promatrat ćemo vjersku indiferentnost kao sociološki pojam raščlanjujući terminološke razlike koje susrećemo u literaturi a odnose se na vjersku indiferentnost. U drugom dijelu navest ćemo neke oblike vjerske indiferentnosti koji se primjećuju u crkvenoj praksi. Središnji dio članka posvetit ćemo uzrocima koji pogoduju rastu vjerske indiferentnosti unutar Crkve i društva. U zadnjem dijelu ukazat ćemo na neke moguće pastoralno-katehetske odgovore kao nove perspektive u pastoralnoj praksi u sučeljenju s fenomenom vjerske indiferentnosti.

S obzirom na terminologiju napominjem sljedeće: u hrvatskoj ali i u stranoj literaturi mnogo je termina koji se rabe u opisivanju fenomena vjerske indiferentnosti. Tako susrećemo izraze: vjerska ravnodušnost, vjerska indiferencija, vjerski indiferentizam, vjerska nezainteresiranost, vjerska hladnoća itd. Radi lakšeg razumjevanja rabit ćemo izraz "vjerska indiferentnost", koji nam se po svojoj obuhvatnosti čini najadekvatnijim i najbližim izrazima koje nalazimo u stranoj literaturi.

VJERSKA INDIFERENTNOST U SOCIOLOŠKOJ PERSPEKTIVI

Vjerska indiferentnost kao sociologijski pojam

Ako pažljivo prelistamo enciklopedije, pastoralne priručnike ili velike rječnike, primjetit ćemo da se nije posvećivala dostatna pažnja fenomenu vjerske indiferentnosti. Čini se da još uvijek nema dovoljno senzibiliteta za tako očitu pojavu kao što je vjerska indiferentnost! Najveće enciklopedije, kao što je "Enciklopedija religija" A. di Nola, ne daju prostora ovom fenomenu. Nije bolje stanje ni u teološko-pastoralnim priručnicima. Ono što nalazimo o vjerskoj indiferentnosti uglavnom je u sociologijskoj literaturi, a u posljednje vrijeme može se susresti u nekim novijim katehetskim priručnicima i rječnicima.⁶ Zato ćemo na početku prikazati vjersku indiferentnost kao sociologijski fenomen u društvu. Već smo rekli da postoji više termina koje rabe ana-

3 R. GIBELINI, *Al di là dell'ateismo*, u: "Concilium", 19(1983)5, str. 163. "Jedini mogući izbor je ovaj: ili imati u apsolutnom smislu dobro koje je adekvatno religioznom činu, tj. Boga, ili imati idol."

4 W. KEILBACH, *L'indifferenza religiosa: tentativo di un'analisi psicologica*, u: SECRETARIATO PER I NON CREDENTI (ured.), Roma, Città' Nuova Editrice, 1978, str. 169-180.

5 L. MEZZARDI, *L'indifferenza religiosa nei suoi fattori storici*, u: SECRETARIATO..., nav. dj., str. 100.

6 R. SAUER, "Religiozna ravnodušnost", u: M. PRANJIC (ured.), *Religijsko-pedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1991, str. 653-655.

litičari, ali mi ćemo se zaustaviti na dva najčešća u stručnoj literaturi, a to su “vjerska indiferentnost” i “vjerski indiferentizam”.

“Vjerska indiferentnost”

Sam pojam “indiferentnost” ili “indiferentizam” ima različita značenja i nema jedinstvenog sadržaja kojim bi se točno definirala indiferentnost ili nezainteresiranost za vjeru. Pojam “indiferentnost” ima niz sinonima koje možemo naći u literaturi. Njihovo značenje ovisi o kontekstu. U dva različita konteksta mogu imati suprotno značenje. Tako npr. u njemačkom dva pojma, “Indifferenz” (indiferentnost) i “Gleichgültigkeit” (ravnodušnost), mogu se rabiti kao sinonimi u negativnom smislu, a opet mogu ukazivati i na ponašanja (filozofsko-mistična) vedrine i smirenosti.⁷ Riječ “indiferentnost” dolazi od latinske riječi “indifferentia”. Taj izraz opisuje stanje čovjeka koji je indiferentan, koji zauzima stav nezainteresiranosti prema nekome ili nečemu. Ako bismo željeli ukratko izraziti takvo stanje, rekli bismo - neutralan: ni za ni protiv. Pojam “indiferentnost” proteže se na široko polje dogmi i ponašanja koje je potrebno dobro razlikovati. Često se ovaj izraz upotrebljava u nepreciznom značenju i tako gubi izvorni smisao te postaje sinonim za: nereligioznost, agnosticizam, skepticizam i ateizam.⁸ Ovome bismo mogli nadodati niz drugih pojmova koji postoje u stručnoj literaturi: nezainteresiranost, mlakost, apatija, jednakost, tolerancija itd.

Kada je riječ o definiciji “vjerske indiferentnosti”, teško je naći suglasje kod različitih autora. Tako G. Campanini daje tri definicije indiferentizma koje se odnose na indiferentnost u njenom općenitom značenju. Kao prvo on je vidi: “kao disponiranost za različite vrednote, čak do određene ‘neutralnosti’, ali ne u smislu Weberovu nego u smislu da su sve vrednote iste vrijednosti. U isto vrijeme sve su ‘prave’ ili su pak sve ‘lažne.’” Zatim vidi indiferentnost “kao nezainteresiranost u odnosu na bilo koju vrednotu”.⁹ Isti autor, da bi bio što sažetiji, rezimira indiferentnost u njenom trostrukom obliku: u odnosu na vrednote, na budućnost i prema drugima.¹⁰

U našem modernom konzumističko-hedonističkom društvu nailazimo na indiferentnost u različitim nijansama: prema potrebama i patnjama drugih, prema društvenom dobru, prema prirodi itd. Čini se kao da malo-pomalo gradimo novi svijet indiferentnih osoba - zarobljenih u vlastiti egoizam. Kada je riječ o vjerskoj indiferentnosti, onda ona zadobiva specifičnu dimenziju na relaciji čovjek-Bog, čovjek-vjera. U pitanju je čovjekov nezainteresirani stav u odnosu prema Bogu. “Nezainteresiranost je nedostatak ljubavi, odsutnost religiozne znatiželje, neizricanje vlastitog stava o pitanju Boga.”¹¹ K. Rahner u svom prilogu u “Sacramentum mundi” razlikuje četiri tipa vjerske indiferentnosti: (1) “indiferentnost u odnosu prema bilo kojoj religiji i religioznom moralu”(...), (2) “indiferentnost prema bilo kakvoj religioznoj formi i moralu utemeljenom na nadnaravnom”(...), (3) “indiferentnost u odnosu na objavljene religije”(...), (4) “indiferentnost isključivo u odnosu na Katoličku crkvu”(...).¹² Njemački se autor F. X. Kaufmann u svojoj definiciji vjerske indiferentnosti orijentira na ‘evropsku vjersku indiferentnost’ pronalazeći četiri tipa.¹³

Uvaženi filozof John B. Lotz u vjerskoj indiferentnosti vidi oblik radikalnog ateizma. On upozorava na opasnost koja dolazi

7 Usp. K. NUSSER, “Gleichgültigkeit”, u: J. RITTER (ured.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. III, Basel-Stuttgart, Schwabe, 1974, stupac 671.

8 Usp. G. COTTIER, *I fondamenti dell'indifferenza: una problematica di filosofia della religione*, u: SECRETARIATO..., nav. dj., str. 27.

9 G. CAMPANINI, *Verso una società dell'indifferenza?*, u: “Aggiornamenti sociali”, 36(1985)9-10, str. 601-602.

10 *Isto*, str. 602.

11 R. GIBELLINI, nav. dj., str. 159.

12 K. RAHNER, “Indifferentismo”, u: W. MALINSKI (ured.), *Sacramentum mundi*, sv. IV, Brescia, Morcelliana, 1974, str. 508.

13 F. X. KAUFMANN, *Religion und Modernität, Sozialwissenschaftliche Perspektiven*, Tübingen, 1989, str. 157-160. Autor izdvaja: 1) indiferentizam prema Crkvi; 2) indiferentizam prema kršćanskim sadržajima smisla; 3) indiferentnost prema kolektivnim hijerarhijama vrijednosti; i 4) indiferentnost naspram svake obveznosti.

ne toliko od ateizma koji niječe Boga, koliko od ateizma koji se očituje u odsutnosti senzibiliteta kada je u pitanju Bog. On se poziva na primjer Nietzschea, na njegove patnje u traženju da zaniječe prisutnost Božju. Indiferentni ne osjećaju da im nešto veoma važno u životu nedostaje. "Oni su slijepi u odnosu na Boga, nesposobni otkriti ga, skoro lišeni osjećaja za percepciju. To je vrsta ateizma koja se pojavljuje kao nesenzibilnost kada je u pitanju Bog."¹⁴ Međutim, u prosuđivanju pojma vjerske indiferentnosti važno je, upozorava J. Gevaert, ne pomiješati ga s drugim srodnim pojmovima. On navodi nekoliko drugih pojava koje se nepažnjom svrstavaju pod pojam vjerske indiferentnosti: agnosticizam, ateizam, vjerski relativizam, nepohađanje nedjeljne mise, nepohađanje vjeronauka u školi.¹⁵ Ti fenomeni upućuju na vjersku indiferentnost, ali oni nikako nisu njezini sinonimi.

Vjerski indiferentna je ona osoba koja je u potpunosti isključila Boga iz svog života. Vjera je jednostavno ne zanima, nema potrebe pitati se postoji li Bog ili ne. Za takvu osobu vjera je stvar prošlosti, nešto što više nema smisla, nekorisna je. Indiferentna osoba ne prepoznaje nikakvu vrijednost u vjeri i Bog je za nju beznačajna stvar koja ne zavrjeđuje niti minimalnu pažnju. Za takvu osobu Bog je mrtav. Nije u pitanju njegova egzistencija nego prije svega važnost Boga u konkretnom životu. Stoga, ako za indiferentnoga Bog i jest vrijednost, on živi i u svom se životu ponaša kao da Bog i ne postoji.¹⁶

"Vjerski indiferentizam"

I termin "vjerski indiferentizam" često srećemo kada se želi ukazati na indiferentno ponašanje u odnosu na vjeru ili Boga. Ipak gledano terminološki postoji razlika između pojma "vjerska indiferentnost" i "vjerski indiferentizam". "Vjerski indiferentizam" je takvo ponašanje u teorijskom smislu, u kojem se ne zauzima nikakav stav. Takva osoba pokazuje apsolutnu hladnoću u odnosu na vjeru i isključuje njenu bilo kakvu vrijednost. Za takvu osobu sve su religije iste.¹⁷ Indiferentizam se može odnositi na konkretno ponašanje - u praksi, ili pak za-

uzimanje stava na teoretskom planu. Praktični indiferentizam postoji u osobe koja poznaje vjerske istine, ali se ne angažira u odnosu na njih. Ono što ispovijeda ustima, životom negira. Teorijski vjerski indiferentizam ukazuje na ponašanje one osobe koja svoj indiferentizam iskazuje kada je riječ o tome koju vjeru ispovijedati. Takvom stavu pripadaju osobe koje drže da je potrebno imati jednu vjeru, ali nije važno koja je to vjera.¹⁸ Otuda proizlazi razlika između apsolutnog i relativnog indiferentizma. Apsolutni indiferentizam negira svaku religiju, ne samo pozitivne nego i prirodne religije. Relativni indiferentizam priznaje potrebu za religijom i štovanjem Boga, ali drži da su sve religije iste u postizanju posljednjeg cilja. Drugim riječima: sve su religije iste vrijednosti kada je u pitanju čovjekovo spasenje. Svatko se može spasiti ostajući u vlastitoj vjeri. Opasnost koja je prijetila od vjerskog indiferentizma izazvala je crkvena reagiranja već u prošlom stoljeću. "Ovaj (krivi racionalizam) poštuje sistem koji je oprečan i samom prirodnom razumu - indiferentizam koji se odnosi na sve religije, za prepredene, gdje nema razlike između istine i poroka; istine i laži; poštenja i zlobe, podrazumijevajući da ljudi bilo kojeg kulta mogu prispjeti k vječnom spasenju."¹⁹

Uz terminološku razliku između "vjerske indiferentnosti" i "vjerskog indiferentizma", koju smo upravo naznačili, neki autori kod same pojave vjerske indiferentnosti razlikuju teorijsku i praktičnu vjersku indiferentnost. Teorijski oblik vjerske indiferentnosti odnosi se na sadržaje vjere -

14 LJ. RUPČIĆ, *Biblijsko-crkvena uvjetovanost vjerskog indiferentizma*, u: "Obnovljeni život", 41(1986)3-4, str. 220.

15 Usp. J. GEVAERT, *Prima evangelizzazione, aspetti catechetici*, Leumann (To), LDC, 1990, str. 92-94.

16 Usp. G. DE ROSA, *L'indifferenza religiosa e secolarizzazione*, u: SECRETARIATO..., *Nav. dj.*, str. 120.

17 *Isto*, str. 123.

18 *Isto*, str. 121.

19 PIO IX, u: "Qui Pluribus", 9. studenog 1846, D. S., br. 2785. Citat je preuzet od V. MIANO, u: SECRETARIATO..., *nav. dj.*, Prijevod s latinskog je slobodan.

koliko se u tim sadržajima prepoznaje istina. Jako je teško evidentirati u kolikoj mjeri ona postoji među ljudima. Vjerska indiferentnost u praktičnom se smislu očituje kod onih osoba koje su Apsolutnog pronašle u realnostima ovoga svijeta. Ti novi idoli uzrok su nestajanja Boga s njihovih životnih horizonata. Najčešći idoli su: novac, moć, užitak, politika, svjetska slava itd. Za mnoge vjera u rješavanju velikih svjetskih problema nema što reći - diskvalificirana je. Vjerska indiferentnost na području vjerničke prakse očituje se kroz nezainteresiranost za sudjelovanje u vjerskim obredima. U tom smislu je uočljivija od indiferentnosti koja se iskazuje u neprihvatanju kršćanskih istina. Zato vjersku indiferentnost u vjerničkoj praksi sociolozi uzimaju kao polazište u svojim istraživanjima. Takav način određivanja kriterija za mjerenje vjerske pripadnosti nije uvijek adekvatan pokazatelj jer sudjelovanje u vjerničkim obredima zahvaća samo vanjsku dimenziju vjere. Događa se da osoba prihvaća neke istine vjere, ali ih ne prakticira i obrnuto. Sve to ukazuje na kompleksnost fenomena vjerske indiferentnosti, pogotovo kada ga želimo pretvoriti u brojčane pokazatelje.

NEKI OBLICI VJERSKE INDIFERENTNOSTI

Već smo na početku naglasili da je u ovom članku riječ o vjerskoj indiferentnosti prema kršćanskoj vjeri. Zato se i mogući oblici u kojima se ona pojavljuje odnose isključivo na kršćanstvo - katoličku vjeroispovijest.

Vjerska indiferentnost prema kršćanskoj moralci

Velike društveno-političke promjene u svijetu utjecale su na nestabilnost na općem moralnom području. U društvu u kojem vjera nije integracijski čimbenik te je izgubila prvotno značenje, i njen tradicionalni moral gubi na vrijednosti. Veći dio ljudi smatra kršćansku moralu previše staromodnom, pasivnom, idealističkom, koja se ne uklapa u nove socio-kulturne tokove modernog društva. Vjerska nezainteresiranost na moralnom se području očituje u neprihvatanju i nepoštivanju moralnih

kršćanskih principa.²⁰ Svijet, obilježen naglim, divovskim progresom na znanstveno-tehnološkom polju, traži novu etiku. Kršćanska se moralca sa svojim zakonskim sankcijama smatra nekorisnom. Za K. Rahnera npr. indiferentnost nije "uvijek izraz potpunog skepticizma, nego indiferentnosti u odnosu na moralno-religiozne vrijednosti koje nisu ni priznate niti negirane. Uzrok takva nedovoljnog poznavanja je moralno-religiozna nedozrelost koja ponekad može biti uvjetovana nedovoljnim ili pogrešnim odgojem te moralnom dekadencijom." Odbacivanje se, s jedne strane, temelji na svjesnoj nesposobnosti u prepoznavanju moralno-religioznih vrijednosti kao takvih ili pak na svjesnom odbacivanju prepoznatljivih vrijednosti."²¹ Danas, kada je svijet pogođen bezbrojnim tragedijama (od ratnih strahota koje pogađaju naše prostore do prirodnih katastrofa svake vrste) potrebna je etika koja će više angažirati čovjeka. G. Sala upozorava na novu ljestvicu grijeha koja se pojavljuje kao plod novih društveno-kulturnih procesa u znaku političkih prevrata u svijetu. "Potreba za 'novim moralom' opravdava se važnošću koju preuzimaju (vrednovani od mlađe generacije) takozvani 'socijalni grijesi': nepravda, rat, ekološka zagađenost stavljeni su na prvo mjesto po moralnoj težini. Zatim slijede seksualno-afektivni grijesi (obitelj), koji zauzimaju središnje mjesto. Na kraju ljestvice su 'normalni grijesi' - 'crkveni' (psovka, neposlušnost...) kojima se ne pridaje velika važnost."²² Očito je da se Crkva nalazi pred još jednim izazovom: kako kršćanske moralne principe ugraditi u preobražavanje svijeta u kojem bi solidarnost i bratstvo bili temelj nove etike inspirirane Evandeljem koje nam je donio Isus Krist. Za Crkvu ostaje i dalje problem: "kako u moralnim normama preći kršćansku origi-

20 Usp. G. DEFOIS, *Quando la fede cristiana lascia indifferente... che fare?*, u: SECRETARIATO..., nav. dj., str. 178.

21 K. RAHNER, nav. dj., str. 509.

22 G. SALA, *L'esperienza religiosa oggi: la coscienza cristiana di fronte all'ateismo e all'indifferenza*, u: "Humanitas", 41(1986)6, str. 930.

nalnost u novim kulturnim datostima, novim riječima koje neće ostavljati indiferentnim”.²³ Uspješan odgovor na to pitanje mogao bi dati smjernice kako se suočiti s fenomenom vjerske indiferentnosti!

Vjerska indiferentnost prema Crkvi kao instituciji

U Evropi koja se smatra kolijevkom kršćanstva, osjeća se stanovita averzija prema Crkvi kao instituciji. Nepovjerenje i nesimpatija kada su u pitanju crkvene strukture, uočljivo je i kod nas, posebno kada su mladi u pitanju. Distanciranost od Crkve kao institucije posebno je uočljiva u laiciziranim društvima. Nitko ne simpatizira autoritet koji ima moć kontrole. U pitanju su sve institucije: od obitelji do raznih društvenih institucija. Gdje su uzroci takvu ponašanje? Zašto se gubi povjerenje u Crkvu kao instituciju? U kojoj mjeri to utječe na povećavanje vjerske indiferentnosti? U traženju odgovora poslužit ćemo se istraživanjem koje je proveo N. Valentini²⁴ o religioznosti Talijana. Među pitanjima koja su bila upućena ispitanicima bilo je i pitanje (njihova) odnosa prema Crkvi. Donosimo neke od njih. “Ja - kaže jedna djevojka iz Palerma, diplomirani inženjer, ostavljena od obaju roditelja - ne idem u Crkvu, ako to želite znati, jer u Crkvu ne ulazi život, dok ja imam veliko povjerenje u život, veliko povjerenje.” (str. 185) Jedan drugi student iz Torina, 20 godina, sin radnika (majka vjernica, otac indiferentan) potvrđuje: “Ja ne vjerujem u Boga Crkve, jer mi se čini da je Bog napravljen kao netko izvan svijeta. Zato imam svoju vjeru. Vjerujem u ljudsko iskustvo, u unutarnje bogatstvo koje se može usvojiti pažljivom i poštenom valorizacijom životnih događanja, i onda ih staviti na raspolaganje svima.” (str. 186) Jedan zemljoradnik, 26 godina, izjavljuje: “Ne, ne vjerujem u Boga. Jednostavno ne mogu vjerovati. Što nam je Crkva dala kroz tolike stotine godina? Lijepe kipove, lijepe slike, lijepe crkve, lijepa umjetnička djela. Ali, sve je tu.” (str. 187)

Iza takvih izjava krije se nezadovoljstvo ljudi koje oni iskazuju naspram Crkve. Čovjek nije zadovoljan licem Boga koje mu

nudi Crkva. Na toj liniji G. Defois vidi problem: “Nije li ovo polazna točka u procesu koji vodi vjerskoj indiferentnosti: Crkva kao institucija se uspoređuje s ostalim društvenim institucijama, ne skriva li možda svojim institucionalnim mehanizmima duhovni centar koji je svrha njenog postojanja? Kritizirana je da slični na birokratske sisteme koji nas okružuju.”²⁵ Od Crkve se očekuje da se razlikuje od ostalih društvenih institucija: vojske, policije, sindikata, parlamenta, škole itd. Istina je da Crkva ima potrebu za institucionalnim ustrojstvom jer je uz duhovnu i materijalna (vidljiva) tvorevina. Crkva ne može bez autoriteta, ali autoriteta koji je u službi zajednice. “Ono što se očekuje od idealne zajednice je da bude različita od raznih administrativno-produktivnih kolektiva. Crkva bi kao institucija trebala potvrditi svoju kršćansku specifičnost, živeti različito autoritativne odnose. Kao takva neće ostavljati indiferentnim.”²⁶ Isti autor ukazuje na jedan drugi konstitutivni element vjerske indiferentnosti: nedostatak prostora za odgovornost članova unutar Crkve. Nedostaje sloboda bez koje nema specifičnosti kršćanske pripadnosti i vjerničkog okupljanja.²⁷ Crkva kao duhovna tvorevina, ali i kao vidljiva institucija može postići svoj cilj ako se stavi u službu čovjeka. Svaki vjernik, kao i svaki čovjek, u njoj bi trebao moći zadovoljiti svoje duhovne potrebe. Inače će i dalje biti u porastu mentalitet razmišljanja, a i ponašanja: “Krist ‘da’, Crkva ‘ne’.

Vjerska indiferentnost prema kršćanskoj duhovnosti

Na duhovnom području vjerska indiferentnost može imati dva suprotna značenja. Biti indiferentan može značiti nezainteresiranost za bilo koji duhovni sadržaj. Ali isto tako u duhovnoj terminologiji indiferentnost, kada je usmjerena prema ‘profanim

23 Usp. G. DEFOIS, *nav. dj.*, str. 179.

24 N. VALENTINI, *Dio non è Dio. Inchiesta sulla religiosità italiana*, Bologna, Calderini, 1970, str. 183-182.

25 Usp. G. DEFOIS, *nav. dj.*, str. 175.

26 *Isto*, str. 176.

27 *Usp. isto*.

sadržajima', postaje put do savršenstva. O tom govori sv. Ignacije Lojolski u svojim *Duhovnim vježbama*. Nas ovdje zanima vjerska indiferentnost prema kršćanskoj duhovnosti kao stilu života. Današnje društvo karakterizira zakon profanog i u tom smislu nije podrška današnjem čovjeku u traženju duhovnih sadržaja. Sve teže postaje pronalazjenje rješenja za paradoksalnu evanđeosku formulu: "biti u svijetu, ali ne biti od svijeta". Riječ je o putu integracije vjere i života. Duhovni sadržaji su zanemareni iako svakodnevno niču novi religiozni pokreti. To je pokušaj da se nadiđe duhovni plićak koji karakterizira moderno društvo. Vlada mišljenje kako kršćanska duhovnost pripada specijaliziranim (biskupima, svećenicima, časnim sestrama). Mnogi mladi ljudi odlaze u razne sekte i grupe bježeći od tehnoloških strojeva koji rađaju "duhovne invalide". Duhovnost bi trebala biti stil života svakog vjernika ako ne želi upasti u "ralje" materijalizma i konzumizma koji prijete modernom društvu.

U tehnološki visoko razvijenom društvu pojedinac gubi osjećaj za duhovno, za ono što je lijepo. "Sve to ide u prilog gubljenja sposobnosti divljenja, na različitim razinama, bilo da su one etičke, kulturne ili tehničke. Te tendencije su presudne za indiferentnost prema svemu onome što nije produktivnost, konzumizam. Nemogućnost suživljavanja s određenim promjenama sama za sebe je mirenje sa stanjem 'status quo'."²⁸ Kršćani bi se trebali angažirati u promicanju vrijednosti osobe - čovjeka, a boriti se protiv idola koji dehumaniziraju današnji svijet: novca, moći, politike, užitka, slave. Možda duhovnost koja bi polučivala ovakve plodove ne bi ostavljala ljude hladnima i nezainteresiranim. Možda bi u njoj prepoznali put vlastitog ostvarenja.

Vjerska indiferentnost prema kršćanskoj praksi

U povijesti kršćanstva religiozna praksa i vjerničke navike bile su važnije od unutarnjeg uvjerenja. Takvi vanjski znakovi odavali su sliku kršćanskog svijeta. Taj problem traje do danas. Događalo se da se prakticirala velika vjernost kulturnim obredi-

ma, a istodobno se širila indiferentnost u odnosu na temeljne sadržaje vjere: ljubav, dobrotu, služenje, praštanje, milosrđe, pravednost, tolerantnost, mirotvornost itd. Interesantno je da u prošlom stoljeću, u duhu sekularizma, obredi, slavlja, pučke pobožnosti polako blijede. Sociolozi polaze od toga koliko pojedinac kroz sudjelovanje u obredima pokazuje interes ili nezainteresiranost za vjeru. Sudjelovanje u obredima vidljiv je znak pripadnosti vjeri. Pretvoren u brojke postaje pokazateljem koji se ne smije zanemariti. Ali nije dovoljan i nije jedini kriterij u određivanju stupnja vjerske indiferentnosti jer predstavlja samo vanjsku dimenziju pripadnosti određenoj vjeri.

Različiti su oblici u kojima se iskazuje vjerska pripadnost: primanje i slavljenje sakramenata, sudjelovanje kod nedjeljne euharistije, okupljanje na molitvu, čitanje Biblije u obitelji i osobno, pohađanje župnog i školskog vjeronauka, traženje sprovodnih molitava za pokojne itd. Veći dio ovih obreda se događa u Crkvi. Zato je indiferentnost prema pojedinim vjerskim obredima vezana za indiferentnost prema Crkvi. Analizirajući ponašanje vjernika u odnosu na sudjelovanje u vjerskim obredima te interpretirajući G. Le Brasa, J. Jukić donosi tipologiju kršćana: "udaljeni kršćani", koji skoro nisu kršćani; "sezonski konformisti", koji svoju vjeru iscrpljuju u četiri glavna obreda: krštenje, prva pričest, vjenčanje i sprovod; "praktikanti", koji redovito sudjeluju u liturgijskim slavljinama; "pobožni", koji u svemu slijede nauk Crkve i nadprosječno su religiozni.²⁹ Na temelju takve tipologije možemo uočiti određenu stupnjevitost u pripadanju Crkvi, a time i stupanj indiferentnosti.

Danas, posebno kod modernih sociologa, susrećemo termin "apstinencija". Vjerska "apstinencija" označava distanciranost od institucionalne religije. Distancirani kršćani su svjesni svoga kršćanskog identiteta, ali njihovi odnosi s institucional-

²⁸ Isto, str. 181-182.

²⁹ G. LE BRAS, u: J. JUKIĆ, *Antropologija vjerske ravnodušnosti*, u: "Obnovljeni život", 41(1986)3-4, str. 243.

nom Crkvom su smanjeni i nisu intenzivni. U društvenim znanostima za indiferentnost se kaže da je "namjerno povlačenje i odstupanje od crkvenih ustanova. To je bijeg u privatnu sferu, ako nije i potpuno zatvaranje u osobnu svijest."³⁰ O istom problemu govori teolog I. Fuček ističući da postoje kršćani ili katolici, koji nemaju nikakvu kršćansku praksu. Oni se oslanjaju na tradiciju povezanu s folklorno-nacionalnim elementima. On taj fenomen već sedamdesetih godina naziva "kršćanstvo bez vjere".³¹ Gotovo u svim zemljama Evrope osjeća se

opadanje broja onih koji prakticiraju svoje vjersko uvjerenje. J. Kerkhofs je proveo istraživanje,³² u kojemu istražuje i odnos ispitanika prema molitvi. Na pitanje "Da li molite?" pozitivno je odgovoreno, prema pojedinim zemljama, ovako: Belgija 53,0%, Španjolska 60,0%, Poljska 85,5%, Švedska 33,6%, dok je negativno odgovorio sljedeći postotak ispitanika: Belgija 43,1%; Španjolska 36,3%; Poljska 9,4% i Švedska 66,4%. Taj postotak u cijeloj Evropi izgleda ovako: mole 59,5%, ne mole 36,6%. Sljedeće pitanje glasilo je: Kako često molite?

	Europa*	Belgija	Španjolska	Poljska	Švedska
često	23,4%	16,1%	27,7%	53,1%	9,6%
ponekad	24,7%	22,7%	27,7%	25,9%	15,0%
u slučaju potrebe	21,0%	18,6%	20,5%	15,2%	24,4%
nikad	28,3%	38,1%	22,8%	3,8%	49,1%

Pitanje koje se odnosilo na pohađenje nedjeljne mise donijelo je sljedeće rezultate:

	Europa*	Belgija	Španjolska	Poljska	Švedska
jednom tjedno	23%	23%	33%	66%	4%
jednom mjesečno	11%	8%	8%	18%	6%
jednom godišnje	10%	8%	25%	4%	17%
nikad	32%	44%	22%	3%	49%

* Europa obuhvaća sljedeće zemlje: Francusku, V. Britaniju, Portugal, Irsku, Sj. Irsku, Njemačku i Nizozemsku

Među mladima između 18 i 24 godine, 60% u V. Britaniji i Francuskoj, 50% u Belgiji, 45% u Danskoj i Španjolskoj te 40% u Nizozemskoj nikada ne pohađaju misu. Moglo bi se reći da se u zapadnoj Evropi prijelaz od hladnoće na radikalnu indiferentnost događa kao plod progresivnog udaljavanja od vjernosti tradicionalnom kršćanstvu i od kršćanske interpretacije smisla ljudskog postojanja. Kršćanska poruka ostavlja indiferentnim krštenike, iz čijeg sjećanja je izbrisana prvotna original-

nost te kod njih kršćanski smisao nije više uključen u životni program. Nema vjerodostojnosti Kristu i Evanđelju. Ne percipi-

30 *Isto*, str. 244.

31 I. FUČEK, *Kršćanstvo bez vjere*, Zagreb, FTI, 1970.

32 J. KERKHOFS, *In che misura l'Europa e religiosa?*, u: "Concilium" 27(1992)2, str. 115-126. U istraživanje su bile uključene: Belgija, Francuska, Italija, Njemačka, Velika Britanija, Irška, Sjeverna Irška, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Poljska i Švedska.

raju novost kršćanstva: kršćanstvo nije različito i ostavlja ih indiferentnim.³³ Čini se da imamo tolika sredstva na raspolaganju, ali problem ostaje kako Evanđelje učiniti interesantnim i atraktivnim današnjem čovjeku. Evanđelje za mnoge "vjernike" nije još uvijek izazov koji bi, prihvaćajući ga, postao novi stil življenja.

SOCIOLOŠKI I "CRKVENI" UZROCI VJERSKE INDIFFERENTNOSTI

Sociološki uzroci

Kada se želi analizirati jedan društveni fenomen, onda je normalno da se polazi od ambijenta u kojem se taj fenomen pojavljuje. U našem slučaju to je društvo kao mjesto pojave vjerske indiferentnosti. Ne treba posebno naglašavati da je društvo u posljednjih nekoliko desetljeća potpuno izmijenilo lice. O tim promjenama sociolozi su napisali tisuće studija. Nas zanima pitanje odnosa između vjerske indiferentnosti i modernog društva. Kad kažemo moderno društvo, mislimo na društva u zapadnoj Europi, jer to je sinonim za visoko razvijeno društvo. Ono što želimo uočiti jest na koji način je moderno društvo mjesto rasta vjerske indiferentnosti. Da bismo se lakše snašli u sadašnjoj situaciji, potrebno je vratiti se korak unatrag i vidjeti kakav je odnos bio između vjere i kršćanskih društava.

U tradicionalno-kršćanskim društvima vjera je bila bitan čimbenik u društvenoj integraciji, u procesu socijalizacije.³⁴ Uz obitelj i školu, Crkva je bila važan čimbenik u organiziranju društvenog života. Sve su te institucije djelovale potpuno harmonično i imale iste odgojne ciljeve. Po njima su prenošeni vjerski sadržaji u procesu socijalizacije. G. Milanesi u socijalizaciji primijenjenoj na kršćansko-religiozni odgoj vidi "prenošenje kulturnog naslijeđa koje se odnosi na religiozno iskustvo, tj. oblike religioznog ponašanja koji se odnose na poznavanje, praksu, običaje, folklor itd... Međutim, odgajati znači voditi prema religioznoj zrelosti, preko dobro organiziranih i osmišljenih intervenata."³⁵ U tradicionalnim

društvima cijela je kultura bila protkana kršćanskim vrednotama.

A kakva je situacija danas? Živimo u visokorazvijenim društvima u kojima tehnologija i znanost postaju temeljnim čimbenicima društvenog napretka. U takvom društvu vjera je izgubila svoje nekadašnje povlašteno mjesto. Osvrćući se na sadašnju situaciju G. Milanesi ovo vrijeme karakterizira kao vrijeme prijelaza.³⁶ Religija nije više temeljna vrednota niti daje ton i stil društvenom životu. Društvene institucije izgubile su nekadašnju harmoniju kada su u pitanju bili odgojni ciljevi. Obitelj nije više povlašteno mjesto u odgojnom procesu. Vjerske institucije su prisiljene na povlačenje u "vlastito dvorište". Školski programi nisu više koncentrirani na formaciju, nego prvotno na informaciju. Svrha škole je stvoriti profesionalne ljude ne brinući se za njihovu moralno-odgojnu formaciju. U nekim društvima, kao što je komunističko, škole su u svojim programima imale antireligioznu propagandu.

Živimo u novoj društvenoj situaciji čija je struktura vrlo kompleksna. Sadašnji proces socijalizacije karakterizira strukturalni i kulturni pluralizam borbe među institucijama. Javlja se novi sustavi koji predstavljaju moć i manipulaciju određene grupe koja ima vlast. Takvi novi sustavi često se suprotstavljaju ili ignoriraju religiozne vrijednosti. "Govor o vjeri nije više na razini kulture koju se prenosi, nije više integracijski čimbenik u procesu socijalizacije 'tout

33 Usp. G. DEFOIS, *Nav.dj.*, str. 170.

34 F. FICHTER, *Sociologia fondamentale*, Roma, Ed. Onormo, 1963, str. 29. F. Fichter definira socijalizaciju kao "proces recipročnog utjecaja jedne osobe na drugu, proces koji se odvija u prihvaćanju socijalnih oblika ponašanja i prilagođavanja". On izdvaja dva njena aspekta: objektivni i subjektivni. Objektivno, socijalizacija, jest: "proces preko kojeg društvo prenosi svoju kulturu od jedne na drugu generaciju, i prilagođava pojedinca oblicima prihvaćenim i odobrenim od društvenih instancija. Subjektivno, socijalizacija, jest: "proces preko kojeg prolazi pojedinac, prilagođavajući se onima koji ga okružuju".

35 J. BAJZEK - G. MILANESI, *Sociologia della religione*, Leumann (To), LDC, 1990, str. 42.

36 *Isto*, str. 94.

court' svih već je samo objekt opcionalne socijalizacije."³⁷ Uzroke koji su udaljili vjeru od života, Milanese vidi na strukturalnom i kulturnom planu.³⁸ Dogodila se strahovita promjena u organizaciji proizvodnje: znanstveno-tehnološke inovacije, povećanje proizvodnje, automatizacija. Ti procesi uvjetovali su i nove međuljudske odnose na konzumističkoj osnovi: proizvođač-konzumator. Borba za vlast i moć postaju temeljem u društvenoj afirmaciji. Na kulturnom području dolazi do promjene u kriterijima vrednovanja. Čovjek se našao u situaciji u kojoj mu se nudi ostvarenje životnih planova bez traženja dubljeg smisla koji bi ga upućivao na Transcendentnoga. Njega zanima samo ono što je korisno. U tom smislu vjera nije više funkcionalna u ostvarenju njegova životnog programa. Sve to malo po malo udaljava čovjeka od religiozne dimenzije i nužno vodi prema indiferentnosti. Zato je vjerska indiferentnost postala sastavnim dijelom i osnovnom karakteristikom modernih društava. Zanemarivanje i odbijanje Transcendencije doživljavaju svoj vrhunac u različitim oblicima ateizma i nihilizma, koji su svojstveni suvremenu čovjeku. Međutim, puno je više zastupljena indiferentnost koja modernog čovjeka vodi prema izbjegavanju religioznog iskustva. Od povijesne je važnosti razriješiti čvor uzroka koji su doveli do preokretanja piramide, tj. prijelaza od sakralnog na sekularizirano društvo.³⁹

“Sekularizacija”

Danas se sve više čuje govoriti o novoj kulturi i novom društvu. Kao sinonim nove kulture pojavljuje se u literaturi izraz “sekularizirana kultura” ili profana kultura. Ne želimo ulaziti u dublje analize procesa sekularizacije. Nas zanima u kolikoj je mjeri taj proces udaljio vjeru iz konkretnoga čovjekova života. Sekularizacija je proces koji još uvijek traje i ima različite aspekte, od kojih su mnogi pozitivni. Kad je riječ o vjeri i sekularizaciji, važno je uočiti razliku između sekularizma i sekularizacije.⁴⁰ “Evangelii nuntiandi” priznaje pozitivne elemente sekularizacije kada je riječ o autonomiji i znanosti, ali koja ne isključuje

stvoritelja kao tvorca svih zakona. (Usp. EN 55) U definiranju pojma sekularizacije sociolozi nisu potpuno suglasni. To ukazuje na kompleksnost koju taj pojam obuhvaća. Primjera radi navodimo ovdje definiciju L. Shinera, koji daje pet značenja pojma sekularizacije: 1) “sekularizacija kao zalaz vjere”; 2) “sekularizacija kao primjerenost svijetu”; 3) “sekularizacija kao desakralizacija svijeta”; 4) “sekularizacija shvaćena kao nezainteresiranost društva za vjeru”; 5) “sekularizacija kao premještanje vjerovanja i modela ponašanja iz religiozne sfere u sekularnu”.⁴¹ Iz ove definicije vidimo kako je sekularizacija proces diferencijacije struktura u kojem institucije (ekonomija, politika, javna sredstva, moral) postaju autonomne u odnosu na vjeru. Vjera je svedena na privatnu sferu. Procesom sekularizacije došlo je do nove vizije kulture i svijeta, u kojoj vjeri nema mjesta, jer se temelji na čovjekovoj prirodi. Sve je dublji jaz između duhovnoga i profanoga. U sekulariziranoj kulturi sve je manje prostora za religiozno iskustvo osim na privatnoj razini, koja se smatra nadživljenom i društveno beznačajnom.

Pluralizam: put prema vjerskoj indiferentnosti

Procesom sekularizacije društvo je zadobilo nov izgled. Nije više riječ o politički homogenom društvu u koje se integrira poje-

37 G. MILANESI, *Giovani e società complessa: le radici della lontananza religiosa*, u: “Note di Pastorale Giovanile”, 20(1986)9, str. 5.

38 *Isto*, str. 6.

39 *Isto*, str. 6.

40 U enciklici “Evangelii nuntiandi” saborski oci upozoravaju na bitnu razliku između sekularizacije i sekularizma kao dviju temeljnih oznaka modernog društva. Sekularizacija je “opravdano i ispravno nastojanje, koje naprosto nije nespojivo s vjerom odnosno religijom, da se u stvorenju, u svakoj stvari ili događanju otkriju zakoni po kojima se stanovitim zakonitošću ravnaju, u duboku uvjerenju da je te zakone postavio sam Stvoritelj”. Dok je sekularizam “poimanje svijeta prema kojem se svijet tumači sam sobom i nema potrebe da se pribjegava Bogu.” (EN 55)

41 L. DANI, “Secolarizzazione”, u: F. DEMARCHI (ured.), *Nuovo Dizionario di sociologia*, Roma, Edizione Paoline, 1987, str. 1825-1826.

dinac nalazeći vlastitu sigurnost. Riječ je o novom pluralističkom društvu. "Pluralizam" u terminološkom značenju nije samo određena datost, nego pravo: tj. pluralizam je kada pluralitet postoji u realnosti i priznat je ne samo kao činjenica nego kao pravo, dobro i vrijednost. Pluralizam kao društvena stvarnost je ušao u sve pore društvenog života. Tako se govori o društvenom pluralizmu, kulturnom pluralizmu, religioznom pluralizmu, političkom pluralizmu. Pluralizam je u kulturu unio i neke nove kulturne oblike, primjerice "supkulturu". Politički pluralizam uključuje različite grupacije, partije koje u međusobnoj suradnji grade novo, moderno društvo koje se opire svakom totalitarizmu.

Autonomija i sloboda dvije su temeljne karakteristike pluralističkog društva. Crkva kao nezaobilazni čimbenik u društvenom životu također je pod utjecajem pluralizma. Njegovi tragovi su posebno uočljivi u velikim urbanim centrima - gradovima. Po zakonu tolerancije sve je moguće, svi imaju ista prava u izricanju vlastitog mišljenja i u oblikovanju vlastitog stila života. Na religioznom području to je "plodno polje" za nicanje novih religioznih oblika - sekta. Pojavljuju se različite ideologije koje svojim idejama djeluju destruktivno na moralnu sigurnost u društvu. Pluralističko društvo proklamira i jamči toleranciju: postojanje različitih oblika religioznog izražavanja koje onda dovodi do religioznog relativizma koji kod pojedinca narušava sigurnost u vlastitu religiju. Pluralizam je potakao veliki društveni progres, ali i oblik vjerske indiferentnosti prema dominirajućoj religiji. "Religiozni pluralizam relativizira sve religije, i u krajnjem dometu vodi k indiferentnosti. Zato nije čudno da je vjerska indiferentnost postala specifični fenomen u modernom društvu. Nijedan vjernik ne uspijeva u potpunosti izbjeći utjecaju pluralizma."⁴²

Nedostatak interesa u traženju smisla života

Na prvi pogled može nam se učiniti da ovaj podnaslov nema baš izravne veze s problemom vjerske indiferentnosti. Međutim, ako

malo dublje uđemo u problematiku, uočićemo kako traženje smisla i vjera idu zajedno. Poznati psihoanalitičar V. Frankl ukazuje upravo na to u svojim brojnim studijama. A. Einstein tvrdi da tražiti odgovor na smisao ljudskog postojanja znači biti religiozan. P. Tillich kaže: "Biti religiozan znači s oduševljenjem si postaviti pitanje smisla našeg postojanja." A L. Wittgenstein zastupa sljedeću tezu: "Vjerovati u Boga, znači vidjeti da život ima smisla."⁴³ Svi oni, zapravo, ukazuju na bitnost vjere u ljudskom životu. Vjera je temelj u traženju smisla ljudskog života. A na drugoj strani svjedoci smo kako moderno društvo u svom gigantskom napretku u znanosti i tehnologiji stavlja u pitanje čovjekovu sreću i svrhu života. Današnji čovjek je tragač za smislom. Sve je više ljudi koji u sebi duboko osjećaju "unutarnju prazninu" ili, kako to V. Frankl naziva, "egzistencijalni vakuum".⁴⁴ Egzistencijalni vakuum se "očituje, u početku, kao osjećaj dosade i indiferentnosti. U tom kontekstu dosada bi značila gubitak interesa - interesa za svijet, dok bi indiferentnost ukazivala na nedostatak inicijative - inicijative u mjenjanju nečeg u svijetu - učiniti ga boljim."⁴⁵ Takvo ponašanje pojedinca ima korijene u sekulariziranom društvu koje je nametnulo svoj konzumistički režim koji ne dozvoljava da se čovjek pita za dublji smisao. U takvome bezizlaznom stanju ljudi najčešće posežu za drugim porocima: alkoholom, drogom, seksualnim zastranjenjem, kriminalom, a često završavaju u stanju tragične depresije koja vodi k smrti. Suvremeno društvo ne dopušta mladu čovjeku da izabere one vrijednosti koje promiču i osmišljavaju njegov život, nego mu ih ono nameće vodeći računa samo o vlastitu profitu. Društvo u kojem vlada sekularna vizija svijeta ne ostavlja mjesta za

42 J. GEVAERT, *Prima evangelizzazione...*, nav. dj., str. 27.

43 V. E. FRANKL, *Psicoterapia per l'uomo d'oggi*, Leumann (To), LDC, 1978, str. 98.

44 *Isto*, str. 6.

45 V. E. FRANKL, *Alla ricerca di un significato ultimo*, u: E. FIZOTTI (ured.), u: "Orientamenti Pedagogici", 37(1990)2, str. 333.

Transcendenciju, a time ni mogućnost u pronalaženju smisla ljudskog života koji nudi vjera. Čovjek vapije za smislom, žeda za sigurnošću u vrijednost života. Kada toga nema, pada u depresiju i indiferentnost ("baš me briga"). Kad čovjek zaključi da život nema smisla, pada u konformizam i postaje žrtva konzumističkih mehanizama modernog društva u kojima iz dana u dan dublje tone u beznade.

Opadanje temeljnih vrijednosti u društvu

Često se čuje kako su davno nestale temeljne vrednote i da zbog toga moderno društvo stoji na staklenim nogama. S tim u svezi obostrano je optuživanje između mladih i starih. Stariji optužuju mlade da su izgubili smisao za prave vrijednosti, dok mlađi uporno dižu glas na starije da su izdali istinske vrijednosti. Tko je kriv, teško je reći. Jedno je očito: ljestvica vrednota promijenila je svoj nekadašnji izgled.⁴⁶ Netko je rekao kako naše društvo boluje od krize vrednota. Mnoge vrednote koje su nekada predstavljale temelj društvenog života, danas imaju marginalno značenje. Teško je ovu promjenu kvalificirati kao negativnu ili pozitivnu pojavu. Mladi ljudi ne žele prihvatiti "gotove vrijednosti". Oni hoće provjeru njihovih vrijednosti i u tom procesu neke "stare vrednote" bivaju diskvalificirane. Društveni procesi koji oblikuju novu društvenu stvarnost ostavljaju tragove i na ljestvici vrednota. Ipak ima vrednota koje su usprkos procesima sekularizacije, pluralizma, industrijalizacije i urbanizacije zadržale prva mjesta na ljestvici vrednota. To su npr. zdravlje, ljubav, ljudsko dostojanstvo, uspjeh, priznanje, sloboda odlučivanja, mir. One predstavljaju temelj jednog zdravog društva koje može jamčiti osobnu sigurnost svakom građaninu. Kada ove vrednote dođu u pitanje, onda se doista može govoriti o krizi vrednota. J. Stoetzel je poduzeo istraživanje u kojem se pita: u kojoj je mjeri europska kultura još uvijek utemeljena na vrednotama koje predstavljaju zajednički kontinuitet?⁴⁷ Prema njegovu istraživanju vrednote u današnjem društvu su usmjerene na osobu: sreća, sigurnost, sloboda odlučivanja, samoodgovornost,

pravo na upravljanje vlastitom sudbinom, samoostvarenje itd. Što se tiče vjere, situacija se izmijenila. U nekim europskim zemljama vjera se nalazi pri dnu ljestvice vrednota. To posebno vrijedi za pojedine oblike pripadnosti određenoj vjeri. Npr. opada broj onih kojima je važno sudjelovati kod nedjeljne mise. Vidno je postupno distanciranje od Crkve.⁴⁸ Spontano se nameće pitanje: Zašto kršćanstvo kao stil življenja opada na ljestvici vrednota? Zašto u kršćanskoj poruci ljudi našeg vremena ne prepoznaju vrednotu za koju se vrijedi angažirati? Možda bi odgovori na ova pitanja ukazali na uzroke vjerske indiferentnosti! F. Garelli vidi razlog u porastu senzibiliteta za "profane" vrednote. "Danas čovjek nema više potrebu utjecati se Svetom da bi vjerovao u ljubav, u život, u prijateljstvo. U shvaćanju života i njegove realnosti ljudi sve manje imaju potrebu obraćati se 'nekom izvana'. Za njih je život protumačiv i prihvatljiv unutar ljudske sfere."⁴⁹

"CRKVENO"-PASTORALNI UZROCI

U prethodnom smo dijelu uočili neke od društvenih promjena koje su pridonijele naglom širenju vjerske indiferentnosti. Na sljedećih nekoliko stranica nabrojiti ćemo uzroke koji se nalaze unutar samog kršćanstva - unutar Crkve.

46 J. KERKHOFS, *In che misura...*, nav. dj. Autor je u istraživanju pokušao utvrditi koje su to vrednote kojima moderni čovjek daje osobitu važnost. Na prvo mjesto ispitanici su stavili obitelj i to njih 96%, zatim prijateljstvo 90%; posao smatra važnim 87% Europljana; slobodno vrijeme kao vrijednost zauzima vidno mjesto kod 82%; a vjera kao vrednota zauzima pretposljednje mjesto - 49% (str. 115).

47 J. STOETZEL, *I valori del tempo presente*, Torino, Società Editrice internazionale, 1984. Autor u svom multinacionalnom istraživanju uključuje gotovo sve zapadnoeuropske zemlje: Veliku Britaniju, Njemačku, Italiju, Francusku, Španjolsku, Belgiju, Irsku, Dansku, Švedsku, Norvešku, Finску.

48 *Isto*, str. 348-349.

49 F. GARELLI, *I giovani italiani di fronte al fenomeno religioso*, in: "Note di Pastorale Giovane", 10(1976)3, str. 77.

Neefikasno kršćanstvo

Izraz “neefikasno kršćanstvo” sadrži u sebi sve nedostatke zbog kojih kršćanstvo u današnjem društvu nije privlačno i djelotvorno. Na samom početku potrebno je naglasiti da se sintagmom “neefikasno kršćanstvo” misli na kršćanstvo koje se živi unutar Crkve, a ne na kršćansku poruku koju je Crkva primila od Isusa Krista. U kritiziranju kršćanstva najčešće se baca kamen osude na Crkvu. Ono što Crkva nudi ne predstavlja nikakvu novost, nije zanimljivo. Današnji čovjek ipak ima potrebu za nečim izazovnim, različitim od onoga što se na ideološkom tržištu nudi. Osvrćući se na kritiku upućenu Crkvi, J. B. Metz pokušava uočiti u čemu je Crkva iznevjerila očekivanja današnjeg čovjeka. On smatra, da Crkva nije uspjela odgovoriti znakovima vremena i optužuje je “da je jedan, negativan oblik otuđenja čovjeka. I tko može negirati, da u ime kršćanstva Crkva nije kojiput štitila vrste otuđenja čovjeka?”⁵⁰ Od Crkve se očekuje da “novinom poruke” osvježi sve umornijeg čovjeka u novom sekulariziranom društvu. Ne, kako netko reče, biti “zamrzivač starih istina”. Treba iznaći način, kako na nov način postati “spasenjski znak” u svijetu. Sâm Koncil poziva Crkvu na trajno bdjenje “obnavljajući se i pročišćavajući se neprestano”. (GS 21)

Neadekvatnost vjerskog jezika u naviještanju vjere

Neefikasnost kršćanske poruke u današnjem svijetu ima svoje korijene i u neprikladnosti jezika. Problem je: kako vjeru prereći na nov način, novim generacijama, poštujući nove kulturološke zakonitosti. Taj problem uključuje dinamiku formuliranja vjere i njenu komunikaciju. Pod vjerskim jezikom mislimo na sliku, riječ i svjedočanstvo. Novi kulturni kontekst “prisiljava” Crkvu da preispita navjestiteljske modele u prenošenju vjerskih sadržaja. I u formuliranju vjerskih dogmi potrebno je ostvariti dostatnu harmoniju s novom kulturom. O tome koliko je važan vjerski jezik u prenošenju vjere dovoljno nam govori definicija “religije” A. Weilera, koji se poziva

na C. Geertza. Religija je “sustav simbola koji ima funkciju u ljudima izazivati jake motivacije, koje će ih duboko prožeti i dugo držati”.⁵¹ Preko riječi, slika, gesta, glazbe, umjetničkih djela trebala bi se događati duboka i trajna motivacija za vjerske sadržaje.

Mnoge vjerske formule i homilije unutar Crkve stavljaju se u red mitova, bajki, primitivnih praznovjerja itd. U novoj sekulariziranoj kulturi nameće se pitanje: kako i što govoriti o Bogu? Neefikasno je uporno ponavljati ustaljene formule. Potrebno je, naglašava L. Gallo, “pronaći nov način naviještanja, različit od onoga koji je prethodio kriznim vremenima. Ne zbog toga što je to bilo krivo, jer više ne odgovara senzibilitetu današnje kulture. Potrebno je i danas navijestiti Boga Isusa Krista, ne nekog drugog boga, navijestiti ga na način da ga čovjek može prihvatiti, a da sebe ne negira.”⁵² Svaki dan se usavršavaju sustavi komunikacije, a Crkva ih treba koristiti u svrhu aktualiziranja evanđeoske poruke. Potrebno je Sveto pismo približiti suvremenu čovjeku da ono postane “živa riječ”. Da Biblija ne postane mrtvi kapital po našim bibliotekama, potrebno ju je “oživjeti” i učiniti je interesantnom. Valja raditi na kulturi čitanja i interpretiranja biblijskih tekstova. Ne smijemo se, kako kaže R. Sauer, zatvarati u lingvističke klišeje, nego razvijati “lingvističku igru” koja će zainteresirati čitatelja i slušatelja i otvoriti ga Riječi Božjoj. Valja razvijati više senzibilitnosti za poetski govor koji može otvoriti slušatelja za Novu Riječ.⁵³ Mas-mediji mogu uvelike pomoći u procesu naviještanja Evanđelja i zato ih treba optimalno koristiti.

50 J. B. METZ, *Il problema...*, nav. dj., str. 82-83.

51 A. WEILER, *Sulle cause della religione*, Milano, Hoepli, 1969, str. 67-68.

52 L. GALLO, *L'annuncio del Dio di Gesù Cristo all'uomo d'oggi*, (Skripta za predavanja), Roma, Università Pontificia Salesiana (FT), 1990, str. 10.

53 R. SAUER, “Religiozna ravnodušnost”, u: M. PRANJIC (ured.), *Religijsko-pedagoško-katehetski leksikon*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1991, str. 653-655.

Naviještana slika Boga - neprihvatljiva za moderna čovjeka

Slika u mas-medijima ima središnje značenje. Toliko je važna da se našu civilizaciju karakterizira kao civilizaciju slike. Slika je u religijama oduvijek imala veliko značenje. O tome nam svjedoče bezbrojne slike, remek-djela umjetničke vrijednosti. Nas ovdje ne zanima slika kao kopija ili umjetničko djelo. Kad kažemo "slika Boga", ne mislimo na umjetničku sliku, nego na ideju koju netko ima o Bogu, kako zamišlja Boga. Svaki vjernik je u toku svog religiozno-kulturnog odgoja oblikovao u sebi vlastitu sliku o Bogu. Netko je rekao: "Koliko ljudi, toliko slika o Bogu." Nas zanima privlači li suvremena čovjeka slika Boga koju danas nudi Crkva. Kakvu sliku o Bogu ima građanin sekulariziranog društva?

Ako pažljivo čitamo Bibliju, povijest izraelskog naroda, uočiti ćemo kako se kod Izraelaca mijenjala slika o Jahvi. Zapravo cijela Povijest spasenja je objava lica Božjeg čovjeku. Autentičnu Božju sliku Crkva je primila pojavom Isusa Krista. Isus Krist je slika Očeva - slika Božja. Crkva ima zadatak: prenositi autentičnu sliku Božju, onu koju je primila od Isusa Krista. Današnji čovjek živi u novim socijalno-kulturnim uvjetima koji određuju njegov odnos prema Nadnaravnom. Zahvaćen utilitarističkim mentalitetom, čovjek i Boga želi podrediti vlastitim ciljevima. Boga zamišlja kao neki nadnaravni mehanizam koji bi trebao ispunjavati njegove želje. Ovakvo poimanje Boga isključuje Božju transcendentnost. Takav stav vodi do neprihvatanja Boga. Kada je riječ o Bogu kao Tajni, onda tu nema mjesta znanstvenom teologiziranju. Sve ono što se događa čovjek uvijek želi staviti u okvir empirije i racionalnog. Bog, u svojoj nedohvatljivosti, nadilazi sve ljudske i znanstvene okvire. Patnja nevinih ostat će trajno tajna koliko se god čovjek naprezao da je odgonetne. Možda je zaista korijen vjerske indiferentnosti u nesposobnosti suvremena čovjeka da prihvati tajnu križa?

Nedostatak svjedoka vjere

Ako uzmemo u obzir činjenicu da kršćani čine više od trećine čovječanstva, čini se

apsurdno govoriti o nedostatku svjedoka vjere! Sve ovisi o tome kako shvaćamo riječ "svjedok". Biblija je veliki znak i riznica u kojoj je pohranjeno mnoštvo imena svjedoka vjere. Vodeći protagonisti - od Adama do Krista - svjedoci su spasenjskog događanja koje je Bog ostvario nad čovjekom. Dosta je prisjetiti se mnoštva proroka koji su u najtežim, kriznim vremenima dali svjedočanstvo za Riječ. Svjedok svih svjedoka - Isus Krist - svojim životom zasvjedočio je Božju ljubav prema čovjeku. Svjedočanstvo kao životni stav vjernika u župnoj zajednici ima dvostruku ulogu: utvrditi one koji su prigrlili vjeru i potaknuti one koji još nisu došli do vjere. Svjedočanstvo je jedan od najvažnijih čimbenika u procesu naviještanja vjere. To vrijedi u susretima s indiferentnima: "Svjedočanstvo izaziva pitanja kod drugih i eventualno rađa željom za refleksijom nad vlastitim ponašanjem."⁵⁴ Kad se osoba koja sebe smatra indiferentnom susretne s jakim svjedočanstvom vjere, možda će se u njoj pobuditi interes ili pak skriveno divljenje za ono što je doživjela! Svjedočanstvo se ostvaruje u osobi koja posjeduje snagu i volju da mijenja svijet nabolje, da svoj život troši za boljitak bližnjega. S druge strane, tragično je kada osoba koja se naziva vjernikom životom zatamnjuje svaku vrijednost vjere. Potreba za svjedocima danas je veća nego nekada kada se je vjera prenosila socijalizacijom. I najnoviji katehetski dokumenti pozivaju na svjedočanstvo vjere.⁵⁵ Svaki vjernik je dužan svjedočiti svoju vjeru. To posebno

54 J. GEVAERT, *Prima...*, nav. dj., str. 134.

55 "Evangelje mora najprije biti razglašeno svjedočenjem. Eto, usred ljudske zajednice u kojoj žive, neki kršćani ili skupine kršćana očituju svoju sposobnost shvaćanja i prihvaćanja, svoje zajedništvo života i sudbine s drugima, svoju uzajamnost u nastojanjima svih za sve što je dobro i čestito. Oni k tome posve jednostavno i neusiljeno zrače svoju vjeru u vrednote koje su iznad uobičajenih vrednota i svoju nadu u nešto što se ne vidi, o čemu se čovjek po sebi ne bi usudio ni sanjati. Takvim svjedočenstvom bez riječi kršćani u srcima onih koji ih vide kako žive neodoljivo izazivaju pitanje: Zašto su oni takvi? Zašto provode takav život? Što ih ili tko ih nadahnjuje? Zašto su među nama? - Već je takvo svjedočenje šutljivo, ali vrlo snažno i djelotvorno

vrijedi za roditelje kao prve katehete i prenositelje vjere svojoj djeci. "Prvo prihvaćanje ideala dolazi pod utjecajem svjedoka: roditelja, prijatelja, društvenog ambijenta. Povjerenje koje pobuđuju oni koje vole, potiče prihvaćanje ciljeva za koje žive i ideala koje slijede. Djeca i adolescenti još ne vjeruju u Boga, u dobro ili u pravdu, ali vjeruju roditeljima, starijima koji ih okružuju, i koji ljubeći ih, prenose na njih motive za djelovanje i životno angažiranje."⁵⁶ Na nama je da odgovorno prihvatimo svoju odgovornost pred tolikim indiferentnima i da istodobno živim primjerom budimo njihov interes za ideal koji mi slijedimo i za koji živimo.

POKUŠAJ PASTORALNO-KATEHETSKIH ODGOVORA NA VJERSKU INDIFFERENTNOST

Masovna pojava vjerske indiferentnosti predstavlja za Crkvu nov izazov pred kojim ne smije ostati ravnodušna. Drugi vatikanski koncil, u svojoj pastoralnoj konstituciji "Gaudium et spes", donio je veliku novost u odnosu Crkve i onih koji negiraju Božju opstojnost. Crkva poziva na dijalog sve ljude, a vjernike na odgovornost pred onima koji još nisu došli do spoznaje Istine. Takav dijalog uključuje sve ljude bez obzira na njihovo opredjeljenje (Usp. GS 43). Iako se Koncil izravno ne obraća indiferentnima nego ateistima, ipak je bez sumnje da su i oni pozvani na dijalog. Prvi korak koji bi Crkva trebala učiniti svakako je - u indiferentnima prepoznati novi pastoralni izazov. S tim u svezi nameće se pitanje: Koje značenje ima indiferentnost u fundamentalnoj teologiji? K. H. Weger misli da je ovdje ključni problem u sučeljenju s indiferentnošću. Kada, nastavlja on, vjerska indiferentnost u fundamentalnoj teologiji bude shvaćena kao "krivi pokušaj" kojim se želi obračunati s misterijem koji se pojavljuje u životu, tek tada se može tražiti način kako riješiti problem vjerske indiferentnosti.⁵⁷ Navedeni autor s teološkog gledišta razlikuje dvije vrste vjerske indiferentnosti: reflektirajuću vjersku indiferentnost i nereflektirajuću vjersku indiferentnost.⁵⁸ U prvom slučaju postoji mogućnost refleksije o prob-

lemu, dok je u drugom slučaju isključena svaka intervencija. R. Sauer smatra potrebnim da "interna teologija mijenja svoju paradigmu, tj. zadatak ne može biti prebačen samo na pastoralnu teologiju"⁵⁹.

S druge strane, Crkva u svojim pastoralnim djelovanjima ne bi smjela zaboraviti novonastale društvene okolnosti. Čovjek je sve više izložen egzistencijalnim stresovima, koji pospješuju stvaranje "egzistencijalnog vakuuma". Upravo tu Crkva ima zadatak stati na stranu takva čovjeka i izvući ga iz "europskog nihilizma".

Prijedlozi koje navodimo mogli bi poslužiti kao orijentacija za nove pastoralne akcije u susretu s pojavom vjerske indiferentnosti.

Istinski dijalog s indiferentnim

Za ostvarenje istinskog dijaloga s jednom osobom nužni su određeni uvjeti kao polazište toga dijaloga. Kada je riječ o indiferentnima pojavljuju se mnogi problemi. "Fenomen vjerske indiferentnosti, s pastoralnog aspekta, predstavlja posebne teškoće, jer ne nudi dodirne točke, jer ne samo da su odsutni uznemirenost i traženje, nego i neprijateljstvo: ateist koji odbacuje Boga misli da je vjera u Njega u kontrastu s vlastitom autonomijom i slobodom, ili s izgrađivanjem humaniziranog svijeta, sa znanostu itd., drugim riječima, da je vjera

razglašavanje Radosne vijesti. To je prvi korak u evangelizaciji. Tu su i prva pitanja koja će možda postaviti mnogi nekršćani, bilo da se radi o ljudima kojima Krist nikada nije naviješten, bilo o krštenim ljudima koji ne prakticiraju, koji žive unutar kršćanstva, ali ne i prema kršćanskim načelima, ili pak o ljudima koji traže - ne bez patnje - nešto ili Nekoga koga naslućuju iako mu ne znaju ime. Pojavit će se zatim druga, dublja i privlačnija pitanja izazvana tim svjedočanstvom koje znači prisutnost, sudionništvo, uzajamnost i koje je u evangelizaciji bitni, općenito sasvim prvi element." (EN 21)

56 C. MOLARI, *Il linguaggio della catechesi. Problemi e prospettive*, Roma, Edizione Paoline, 1986, str. 17.

57 Usp. K. H. WEGER, *Religiöse Gleichgültigkeit als Herausforderung der (Fundamental) Theologie*, in: "Katechetische Blätter", 117(1991)10, str.108.

58 *Isto*, str. 108.

59 R. SAUER, *nav. dj.*, str. 343.

otuđenje.”⁶⁰ Kako se vidi iz citiranoga, indiferentna osoba je različita od ateista, stoga se traži i različit pristup takvoj osobi. Temeljno pitanje jest: Kako realizirati razgovor o vjeri s osobom koja za nju ne pokazuje nikakav interes? Čini se nemogućim jer se oba sugovornika nalaze na različitim kolosijecima. S tim u svezi analitičari vide velike teškoće, zapravo to smatraju dramatičnim aspektom vjerske indiferentnosti. Da bi se ipak, uza sve teškoće, razvio dijalog s indiferentnim, potrebni su određeni uvjeti. Za početak važno je priznati da nitko ne zna sve i da uvijek ima što naučiti od drugih. Drugo, najvažnije, jest naći polaznu točku na kojoj valja graditi dijalog. S tim u svezi J. Gevaert smatra shodnim dotaknuti egzistencijalna pitanja koja nikoga ne ostavljaju na miru, ni vjernika ni nevjernika. “Staviti u središte diskusije, bez ukočenosti i sasvim jasno, velike probleme početka i sudbine, ljubavi i mržnje, zadnjeg smisla života... često je jedino što se može učiniti. Ova pitanja stavljaju na svjetlo u kojoj nam je mjeri naša ljudska egzistencija, u pozitivnim i u nedohvatljivim granicama, ‘darovana’ odozgor i nije u našoj moći.”⁶¹ Stoga svaki susret s indiferentnim može imati svoje značenje. Nikada se ne može predvidjeti životna situacija u kojoj se indiferentni može naći. “Jer stalna indiferentnost ne može isključiti pojavu ‘velikih zagonetki života i smrti’, potrebno je znati prepoznati ove trenutke u kojima se može, također i u indiferentnoj osobi, pojaviti potreba za ‘surplus de sens’ kojeg čovjek sam sebi ne može dati, a još manje neizbježnosti smrti.”⁶² U susretu s indiferentnim osobama Crkva mora biti otvorena u svojoj univerzalnoj dimenziji. Dijalog bi trebao postati pastoralno sredstvo koje bi karakteriziralo ponašanje Crkve. Netko je rekao: “Crkva je zemlja bez granica”, gdje svatko ima pravo na “azil”. Njena otvorenost je za one koji traže istinu i za one koji ne pokazuju interes, ali za Crkvu oni nisu nikada otpisani.

Razotkrivanje pravog lica Boga

Ponekad je Crkva u napasti da vidi uzroke vjerske indiferentnosti samo u socio-kul-

turnim promjenama. Da to nije tako, upozoravaju koncilski dokumenti. Naime, Koncil s pravom smatra da “ateizam promatran u cjelini nije nešto izvorno, već polazi od različitih uzroka. Među te uzroke treba ubrojiti kritičku reakciju protiv religije, i to u nekim krajevima posebno protiv kršćanske religije. Zato ne malu ulogu za postanak tog ateizma mogu imati vjernici, ukoliko treba reći da oni zanemarivanjem vjerskog odgovora ili netočnim i pogrešnim izlaganjem nauke ili također nedostacima svog religioznog, moralnog i socijalnog života, pravo lice Boga i religije prije zakrivaju nego otkrivaju.” (GS 19) Ova konstatacija, koja stavlja u pitanje uspješnost prenošenja vjere, poziva na razmišljanje kako pronaći i kako objaviti istinito lice Boga Biblije, na nov i adekvatniji način, osobito za novonastale društvene okolnosti. Spontano se nameće pitanje: Kako u katehezi pokazati Božje lice koje neće ostavljati indiferentnim? J. Baloban vidi put u vraćanju vlastitom Bogu Objave. “Bog Abrahamov, Jakovljevi i Izakov Bog je povijesti. No to je Bog posve drugačiji nego što su nam ga u tijeku povijesti posredovale razne slike kršćanstva, Bog drugačiji no što ga čovjek često zamišlja kao objekt vlastite potrebe ili svojeg neposrednog zahtijevanja. To je Bog koji u čovjeku rađa pitanje za spasenjem, to je Bog, ‘čiji odgovor potpuno nadilazi čovjekova očekivanja’.”⁶³ Pitanje Boga postaje još zagonetnijim kada je riječ o slici Boga koja nosi znakove muke i smrti Isusa Krista. Takvu sliku Boga teško je uklopiti u mentalitet današnjeg čovjeka. “Raspeti Bog mora ponovno zauzeti središnje mjesto; budući da je na križu razotkriven Bog koji suosjeća.”⁶⁴ Slika Boga koju želimo pružiti današnjem čovjeku, morala bi biti takva da u njoj bude čitljiva solidarnost, ljubav,

60 F. KÖNIG, *Prefazione, Presidente del Segretariato per i non credenti*, u: SECRETARIATO..., *Nav.dj.*, str. 7.

61 J. GEVAERT, *Prima...*, *nav. dj.*, str. 99.

62 V. MIANO, *nav. dj.*, str. 25.

63 J. BALOBAN, *Pastoralno djelovanje suvremene Crkve pred izazovom religiozne indiferentnosti*, u: “Obnovljeni život”, (1986)3-4, str. 232.

64 R. SAUER, *nav. dj.*, str. 343.

praštanje, mirotvornost, nježnost koju Bog iskazuje prema čovjeku. Ako "živa" Crkva bude živjela i pružila takvu sliku, možda niti oni najhladniji neće moći odoljeti, a da bar kratak pogled na nju ne svrate.

Konkretan čovjek - polazište u naviještanju vjere

Princip "vjernost čovjeku" nije nešto novo, nego je uvijek aktualan i opetovan od Drugog vatikanskog koncila do različitih katehetskih dokumenata. Tako "Evangelii nuntiandi" preporuča: "Važno je da se evangelizira kultura i kulture čovjeka, ali ne dekorativno, površinski lakirano, nego životno do samih korijena, u bogatom i širokom smislu što ga ti izrazi imaju u 'Gaudium et spes', polazeći uvijek od osobe i vraćajući se uvijek k odnosima među osobama i odnosu s Bogom." (EN 20) J. Dreissen, u svojoj analizi Nizozemskog katekizma, tumači: "Novi nizozemski katekizam interpretira poruku Isusa Krista za naše vrijeme, ustvari počinje s čovjekom u traženju Boga i završava s Bogom u traženju čovjeka. Polazi od čovjekove egzistencije i ukazuje gdje je u njoj situiran problem Boga."⁶⁵ Na kraju možemo reći, da je zadatak religioznog odgoja otkrivati čovjeku životni smisao polazeći od vjere. Potrebno je uvjeriti čovjeka da je Krist put, istina i život. (Iv 14,6)

Optimalno osmišljenje vjeronauka u školi

Velike društveno-političke promjene izmijenile su izgled Europe. To posebno vrijedi za zemlje istočne Europe koje su bile pod komunističkim režimom. Pad komunizma i dolazak demokratskih struja u ove zemlje utjecali su na položaj vjere u društvu. Tako npr. u Hrvatskoj vjerski odgoj ulazi u škole, dječje vrtiće i druge odgojne ustanove. To je dodatni izazov i obveza za Crkvu, kršćane i cjelokupnu katehezu. Još uvijek smo u tzv. prijelaznom razdoblju, sa svim problemima koje nam je ratni vjhor donio, pa je teško davati neke dublje procjene. U društvima u kojima, kako je već rečeno, iz dana u dan raste indiferentnost prema vjeri, vjeronauk u školi ima veliku odgovornost.

Dva su moguća ishoda. Ako je loše organiziran, može izazvati vjersku indiferent-

nost, čak od najranijeg djetinjstva. Ako je dobro osmišljen, može pobuditi interes i kod onih učenika koji dotad nisu pokazivali nikakav interes. Crkva je svjesna odgovornosti pred kojom se nalazi, stoga se u posljednje vrijeme puno govori o vjerskom odgoju u školi. "Crkveni vrh ne prestaje naglašavati dramatično značenje zanemarivanja vjere, nedostatak crkvenog identiteta, nepismenost kada je u pitanju vjerski jezik i nesposobnost u izražavanju o vjerskim argumentima, zarazna indiferentnost, individualizam u tipično konzumističkom društvu. Popis okrivljenih za ovakvo stanje, dobro je poznat: ateizam, hedonizam, sekularizam, materijalizam, modernizam. Pred tako negativnom dijagnozom neizbježno je da se roditelji, učitelji i vjeroučitelji osjećaju neuspjelim u svojoj 'misiji'."⁶⁶ Što učiniti da se iziđe iz takve situacije? Možda bi trebalo preispitati "stare" strategije u postavljanju ciljeva vjeronauka u školi.⁶⁷ Vjeronauk u školi ima mogućnost utjecati na nove generacije, dati ili ponovno posvijestiti važnost vjere u njihovu životu. Vjerski odgoj u školi važan je čimbenik u cjelokupnom odgojnom procesu mladih generacija. Kroz vjeronaučnu nastavu mladi čovjek bi se trebao formirati u odgovornu osobu koja će biti spremna preuzeti odgovornost za vlastiti život, društvo, Crkvu i svijet.⁶⁸ Na vjeroučiteljima je da religioznu materiju izlože na takav način da bude privlačna za slušatelje. Kroz njihova izlaganja, a nadalje kroz njihovo životno svjedočenje mladi će ljudi u vjeri prepoznati novu vrednotu koja može i njihovom životu dati puni smisao.

65 J. DREISSEN, *Diagnosi del Catechismo Olandese*, Brescia, Herder-Morcelliana, 1969, str. 137.

66 F. PAJER (ured.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Leumann (To), LDC, 1991, str. 31.

67 *Isto*, str. 31. Vidi također: F. FEIFEL, "La catechesi cristiana di fronte all'ateismo contemporaneo", u: G. GIRARDI (ured.), *nav. dj.* "Istina je da vjeronauk u školi ne uspijeva dovesti određeni postotak mladih do jednog stupnja odraslosti i zrelosti u kršćanskoj praksi. Povećavaju se muke za ovu katehetsku instituciju, jer su rezultati u odnosu na uloženi trud veoma mali." (str. 767)

68 La didattica dell'insegnamento della religione cattolica in Germania, Il "Grundlagenplan", Leumann (To), LDC, 1990, (2.5.1)

Oživljavanje vrijednosti meditacije i smisla za tišinu

Moderni život nametnuo je današnjem čovjeku takav ritam života da taj neprestano bježi od tišine i istodobno duboko za njom čezne. On ima potrebu u datim trenucima biti sam, udisati čist zrak, ostati smiren i opušten. Danas se, kao nikad prije, osjeća potreba za unutrašnjom puninom koja vodi do ponovnog otkrića zaboravljenih ili barem zanemarenih vrednota. Ljudski je život poput dviju silnica koje se međusobno ukrštavaju i osporavaju. S jedne strane, čovjek živi izvan sebe, ostvaruje socijalne odnose, radne ugovore, uranja u događaje svakodnevice. S druge strane, ima potrebu za unutarnjim životom, osluškivanjem sebe. Zbog toga mnogi ljudi u slobodno vrijeme posežu za različitim oblicima opuštanja. Gubitak tišine, kako tvrdi U. Pacella, pridonio je porastu onih koji odbijaju vjeru. "Okruženi smo bukom, riječima, ulicom. Ova buka nas baca na polje, gura na periferiju, uništava nas. Samo u tišini se zalazi u dubinu, i nije li nutrina gdje se javljaju najdublja životna pitanja. Našoj civilizaciji nedostaje sposobnost prepoznavanja i vrednovanja plodnih trenutaka samoće naših adolescenata. Blažena samoća koja omogućava pronaći skriveno blago, koje svatko pronalazi u vlastitoj egzistenciji - u samom sebi."⁶⁹ Čovjek koji život živi površno, lišen je sposobnosti da crpi iz najdubljeg izvora koji je u njemu samom i, kao posljedica, nikada neće otkriti odgovore na najdublja ljudska pitanja, kao što su: Tko sam? Zašto sam na svijetu? Koji je smisao patnje, zla, grijeha u svijetu? Što me čeka poslije ovog života? itd. Kateheza i cjelokupni religiozni odgoj, nudeći mogućnost ostvarenja trenutaka tišine i meditacije, pomoći će čovjeku ponovno otkriti mir, ponovno pronaći sebe i možda približiti ga velikoj Tajni koja nadilazi ovaj svijet. "U trenucima tišine, unutarnje koncentracije, različitih oblika meditacije, moguće je ponovno osjećati sposobnost divljenja, tako da nas stvari koje su obilježene misterioznošću ostave zadivljenima. Otvarajući se takvim osjećajima, moderni čovjek će se moći ponovno otvoriti smislu vlastitog života, i otkriti da se on ne

iscrpljuje u sadašnjosti, nego da želi puninu."⁷⁰ Uz dosad rečeno važno je naglasiti i važnost čovjekove senzibilnosti za slušanje, osluškivanje. U tišini, osluškujući, duša se diže do Transcendentnoga. Važno je svakom omogućiti da može stati sam sa sobom, da osjeti prisutnost velike Tajne koja zahvaća i ispunja svaki trenutak u životu.

ZAKLJUČAK

U našem pastoralnom radu sve više nailazimo na krštenike koji su tijekom života izgubili interes za vjeru, pa govorimo o njima kao o indiferentnima. Gledano sociološki, indiferentnost je takvo stanje u kojem osoba ne pokazuje ni minimalan interes za nešto ili nekoga. Kada je riječ o vjeri, onda kažemo da je to gubitak bilo kakva interesa za vjeru i za ono što je uz nju vezano. Vjera je za takvu osobu bezvrijedna stvar, nešto što nema nikakve veze s njezinim životom. Takva osoba je isključila vjeru iz svog životnog programa. Vrlo je teško mjeriti stupnjeve indiferentnosti kod neke osobe ili ustvrditi je li netko apsolutno indiferentan. Ono što je evidentno u okvirima crkvene prakse jest da je pojava indiferentnosti prema vjerskim sadržajima sastavni dio naše pastoralne stvarnosti. Ona se manifestira na različite načine: u prihvaćanju vjerskih istina, prema Crkvi kao instituciji, u prakticiranju sakramenata, u javnom prakticiranju vjerničkog opredjeljenja, u prihvaćanju kršćanskog morala, u prihvaćanju kršćanske duhovnosti kao stila života itd. Kako smo vidjeli, uzroci vjerske indiferentnosti su dvojaki. Njih možemo promatrati unutar društva kao posljedicu društvenih promjena koje su se u posljednje vrijeme dogodile. Međutim, svu krivnju ne možemo staviti na društveno-kulturni faktor nego ih možemo naći i unutar same Crkve. Problem vjerske indiferentnosti kao već masovne pojave u modernim društvima

69 U. PACELLA - J. PIVETEAU, *Problemi e ipotesi per un'educazione religiosa nel tempo dell'indifferenza*, u: "Religione e scuola", 12(1983-1984)7, str. 389.

70 R. SAUER, *nav. dj.*, str. 343.

novi je izazov za Crkvu, posebno za njezinu pastoralnu djelatnost. Taj izazov bi trebao voditi do preispitivanja i traženja korijena uzroka koji su pospješili nagli rast broja indiferentnih osoba. U isto vrijeme bi Crkva trebala iznalaziti nove putove i poduzimati što djelotvornije mjere u neutraliziranju povećavanja vjerske indiferentnosti. Mi smo pokušali ukazati na neka moguća rješenja koja mogu poslužiti kao putokaz u pastoralu s indiferentnim osobama ili mogu biti mali signal koji ukazuje na ozbiljnost problema vjerske indiferentnosti s kojim se susreću naši pastoralni djelatnici.

U ovom članku vjerska indiferentnost je promatrana kao opća pojava unutar društva i Crkve bez posebne specifikacije određene

sredine. Međutim, ono što se događa u drugim zemljama zahvaća i naše prostore. Mi nemamo jedno opsežno sociološko istraživanje o religioznosti kakvo imaju druge zapadne zemlje, ali na temelju pastoralnog iskustva uočava se rast broja onih koji pokazuju hladnoću prema vjeri i vjerskim sadržajima. Možda se sada, kad je komunizam u izvjesnom smislu prošlost, može uočiti kako ateistička propaganda u posljednjih četrdeset pet godina nije "ubila Boga" u svijesti našeg čovjeka, ali ga je uspjela udaljiti od Boga - ohladiti ga za Boga! Fenomen vjerske indiferentnosti je ozbiljan pastoralni problem s kojim se Crkva treba suočiti jer indiferentni za Crkvu ne bi smjeli biti otpisani.